

**Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Journal of Divinity Faculty of
Kastamonu University
Haziran-Aralık/June-December 3/1-2 (2019)
ISSN 2602-2427**

**Sa‘dî-i Şîrâzî’ye Göre Kadın
Women According to Sa‘adî-e Shîrâzî**

Çetin Kaska

Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/Türkiye
Research Assistant, PhD. Istanbul University, Faculty of Literature,
Department of Persian Language and Literature
İstanbul/ Turkey

cetinkaska@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1168-5522

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 28 Nisan / April 2019
Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Aralık / December 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran-Aralık / June-December
Cilt / Volume: 3, Sayı/ Issue:1-2, Sayfa / Pages: 25-40

Atıf / Citation: Kaska, Çetin. “Sa‘dî-i Şîrâzî’ye Göre Kadın-Women According to Sa‘adî-e Shîrâzî”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Journal of Divinity Faculty of Kastamonu* 3/1-2 (2019), 25-40.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kuifd>
mailto: ilafdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/
Kastamonu University Theology Faculty/Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Sa'dî-i Şîrâzî'ye Göre Kadın

Öz

Fars edebiyatının hicrî yedinci yüzyıldaki en önemli mutasavvıf şairlerinden olan Sa'dî-i Şîrâzî eserlerinde kadınları kimi zaman müspet kimi zaman menfi bir bakış açısıyla ele almıştır. Sa'dî'nin hem Gülistân hem de Bostân adlı eserinde kadına: Anne, eş, sevgili, kız kardeş olarak işaret edilmiş ve erkek kadın arasındaki ilişki beyan edilmiştir. Sa'dî'ye göre şefkat kahramanı anne çok muhteremdir, çocuklukta ona çektirilen eziyeti unutup gençlik devrinde onu incitmek uygun değildir. Sa'dî eserlerinde kadınlara hayâ, güzel ahlak, vefakârlık, iyi niyet ve müspet hareket tavsiye etmektedir. Bu makalede İran edebiyatının en tanınmış mutasavvıf şairlerinden biri olan Sa'dî'nin eserlerinde kadını nasıl ele aldığı örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca o dönemdeki toplumda kadınların konumuna işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fars Edebiyatı, Sa'dî, Kadın, Bostân, Gülistân.

Women According to Sa'adî-e Shirâzî

Abstract

Being one of the most prominent poets of the Persian poetry in the hijri seventh century, Sa'dî considers women in his works sometimes from a positive point of view and sometimes from a negative point of view. Sa'dî point to women in his both works of Golestân and Bostân as mother, spouse, beloved, and sister; and explains the relationship between man and woman. According to Sa'dî, a mother is respectable; keeping in mind the hardships she experienced while growing up her children, it is not appropriate to treat her impolitely and hurt her in the youth. He recommends women to possess certain characteristics such as modesty, good character, loyalty, good intention and positive action.

Keywords: Persian Literature, Sa'adî-e Shirâzî, Woman, Bostân, Golestân.

Giriş

Fars edebiyatında Hâfız, Fahreddîn-i Irâkî, Mevlânâ, Senâî, Nizâmî ve Câmi gibi büyük mutasavvıf şairlerin hemen hepsi çeşitli vesilelerle kadın konusuna değinmişlerdir. Mevlânâ, *Mesnevî'* de gayesini iyi anlatabilmek için kadını kendi zamanındaki kültürel bakış açısıyla ele almıştır. Ayrıca o

dönemde halkın kadına bakış açısının nasıl olduğunu *Mesnevî'*de dile getirmiştir. Mevlânâ kendi döneminin düşüncesine ayrı olarak kadınları saygıdeğer bilmiş ve onların eve hapsedilmesine karşı çıkmıştır. Mevlânâ'nın kadına bakış açısını tam manasıyla kavramak için *Mesnevî'*indeki kadın konusundaki beyitleri iki gruba ayırmak gerekmektedir. Biri Mevlânâ'nın yaşadığı asrın kadına geleneksel bakış açısını yansıtmaktadır, diğeryse onun kadına bakış açısını göstermektedir.¹ İran kültürünün en asil ve seçkin çehresi Sa'dî-i Şîrâzî'yi de kadın konusunu geniş ölçüde ele almıştır.

İran'ın en ünlü edip ve şairi olan Sa'dî 610-15 yılları arası Şîrâz'da doğmuştur. Şiirlerinde Sa'dî mahlasını kullanmış ve bu mahlası şehzade Sa'd b. Ebû Bekir'den almıştır. Sa'dî ilköğrenimini Şîrâz'da tamamlamış, Moğol saldırısından sonra Bağdat'a gitmiş ve oradaki Nizâmiye Medresesi'nde ilim tahsil etmiştir. Dindar bir aileye mensup olan Sa'dî yaklaşık on iki yaşındayken babasını kaybetmiş ve dedesi Mesûd Kâzerûnî onun eğitimiyle bizzat ilgilenmiştir. Sa'dî hayatının bir kısmını seyahatle geçirmiş, Irak, Suriye, Anadolu, Mısır, Belh vb. gibi yerleri gezmiştir. Mutasavvıf olarak bilinen Sa'dî seyahatleri neticesinde birçok şair, edip, din âlimi ile görüşmüş ve onlardan edindiği tecrübeleri kimi zaman eserlerinde dile getirmiştir.² Bu makalede Sa'dî'nin Bostân ve Gülistân adlı eserlerinde kadına bakış açısı ele alınmıştır. Bu çalışma ve araştırma neticesinde Sa'dî ve yaşadığı toplumun kadınlar hakkında olumlu ve olumsuz düşünceleri örneklerle izah edilmiştir.

Sa'dî yaşadığı dönemde hem evde hem de toplum içinde kadına bakış açısını eserlerinde dile getirmiştir. Gülistân'daki hikâyelerde kadınlar on üç defa; kız, anne, büyükanne, genç kadın, yaşlı kadın, güzel yüzlü kadın, ay yüzlü ve Çinli köle gibi adlarla anılmıştır. Sa'dî kadınları; kötü kadın ve iyi kadın olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre kötü kadın; kocasına daima bağırır, sürekli pazarda dolaşır, kocasının sözünü dinlemez, cahil ve güvenilmezdir, emanette sahip çıkmaz, yabancılarla takılır ve evde daima hır hür çıkartır. İyi kadınsa; ayıpları örter, dindardır, güzel yüzlüdür, emanette sahip çıkar, eşini sever ve itaatkârdır. Sa'dî'ye göre sevimli, dindar ve iyi ahlaklı kadın sadece kocasını cennette koymaz, belki makamını bile yükseltir.³

Sadece edebi kaygılarla eserlerini kaleme almayan Sa'dî yaşadığı toplumun düşüncelerini, inançlarını ve siyasal ilişkilerini tasvir edip ahlaki öğütler vermiş, kimi zaman da uygunsuz hareket ve düşünceleri alaya alıp

¹ Kerîm Zemânî, *Mînâger-i İşk* (Tahran: Neşr-i Ney, 1392), 874.

² Hasan Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 260-61; Zebîhullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân* (Tahran: Entesârât-i Firdevs, 1369), 3/584-613; Hamîd Yezdân Perest, *Âteş-i Pârsî* (Tahran: Entesârât-i İtlâ'ât, 1393), 1: 323; Hâdî Kazâî, *Zindegînâme-i Şâirân ve Nivîsendegân ez Rûdekî tâ Devletâbâdî*, (Tahran: Entesârât-i Behzâd, 1386), 195-99.

³ Cemîle Kadîver, *Zen Ez Nigâh-i Sa'dî* (Der Bûstân ve Gülistân), *Meccele-i Zebân ve Edebiyyât-i Fârsî-yi Dânişgâh-i Sîstân ve Belûçitân* (Tahran: 1386), 93-95.

eleştirmiş ve çözüm bulmaya çalışmıştır. Sa'dî bu bağlamda kadınların ön plana çıkan kusur ve kötü yönlerini beyan etmiştir. Bir yandan ahlaklı ve gönül sahibi kadınlar övülürken diğer yandan kavgacı ve geçimsizler yerilmektedir. Sa'dî'nin eserlerinde kimi yerde kadınlar erkeklerden daha üstün görülürken kimi yerde bütün olumsuzluklar kadınlara nispet edilmiştir.⁴

Anne: Bütün büyük âlimler gibi Sa'dî de şiirlerinde anne sevgisini acıklı bir şekilde ifade etmiştir. Çocukluğunda annesinin kalbini kırdığını ve annesinin ona verdiği cevabı beyan etmiştir. Anne kucağının çocuk için ne anlam ifade ettiği ve çocuğun bütün eziyetine annenin sevgi ve şefkat sebebiyle katlandığı belirtilmiştir. Sa'dî'nin eserlerinde anne sürekli çocuklarına öğüt veren kimsedir. Öğütlerini çoğunlukla kız çocuklarına vermektedir. Sa'dî'ye göre anne Allah'ın bir nimetidir, o sebeple şükretmek gerekir.

وقتی به جهل جوانی بانگ بر مادر زدم دل آزرده به کنجی نشست و گریان همی گفت مگر خردی فراموش کردی که درشتی میکنی؟

چه خوش گفت : زالی به فرزند خویش چو دیدش پلنگ افکن و پیل تن
گر از عهد خردیت یاد آمدی که بیچاره بودی در آغوش من
نکردی در این روز بر من جفا که تو شیر مردی و من پیرزن⁵

Gençlik cehaletiyle anneme bağırdım. Kalbi kırgın bir şekilde bir köşeye oturdu ve ağlayarak; "Çocukluk günlerini unuttun da mı bana böyle kaba davranıyorsun" dedi.

İhtiyar, iri yarı kaplamı deviren evladını görünce ona ne güzel dedi:

"Hatırma kucağında biçare olduğun o çocukluk günlerin gelseydi,

Bugün bana cefa etmezdin çünkü sen aslan gibi bir adamsın bense yaşlı bir kadın."

کنار و بر مادر دلپذیر بهشتست و پستان در او جوی شیر
درختی است بلای جان پرورش ولد میوه نازنین بر برش
نه رگهای پستان درون دل است؟ پس ار بنگری شیر خون دل است
به خونس فرو برده دندان چو نیش سرشته در او مهر خونخوار خویش⁶

Anne kucağı ve kenarı çocuğun cenneti ve memesiye süt çeşmesidir.

⁴ Ali Dehkânî, Fâtme Selîmî ve Rekîh Zâr'î, *Berresî-yi Tatbîkî-yi Simâ-yi Zen Der Şi'r-i Mütenebî ve Sa'dî, Zen ve Mutâla'ât-i Hânvâde* (Tahran, y.y., 1389), 62-64, 71.

⁵ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Sa'dî*, nşr. Muhammed Ali Fûrûğî (Tahran: Müessesesi-i Matbû'ât-i 'İlmî, 1345), 252.

⁶ Muhammed Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, (Tahran: Entesârât-i Câvidân, 1353), 340.

Anne can besleyen bir ağaç gibidir, çocuksa o ağacın nazenin meyvesidir.

Memenin damarları kalbin içinde değil mi? O halde iyi bakarsan süt yüreğin kanı değil mi?

Memesine diş geçirip kan emer, anne acı çeker ama şefkatinden çocuğa katlanır.

Kayınvalide: Sa'dî *Gülistân*'daki bir hikâyede eşi ölen birisinin kayınvalidesine bakmak zorunda kalması ve çektiği sıkıntıyı ifade etmiştir.

Yıki ra zni saħab ĵemal ĵavan der ĵdšt w mađr zn frtwt be elť kaibn der ĵane mťmkn bmand w mrd az mħawrt aw be ĵan rnĵidi w az mħawrt aw ĵare ndidi ta ĵroħi ařnabian ĵĩrsidn amđnř. ĵki ĵfta ĵĵoñħay der mħarťt ĵar eziz ĵťť nadidn zn br mn ĵnan dřřħawr nĩst ke didn mađr zn.⁷

Birinin ĵüzel yüzlü karısı vefat edince, mehir nedeniyle ihtiyar olan kayınvalidesiyle oturmak zorunda kaldı. Adam onunla konuşmaktan usanmıştı ama onunla birlikte oturmaktan başka çaresi yoktu. Bir ara tanıdıklardan oluşan bir grup ona hal hatır sormaya geldiler. Onlardan biri; "Sevgili karının ayrılığından beri nasılsın" dedi. Adam; "Karımı görmemek, kaynanamı görmek kadar ĵüç değil" dedi.

Eř: *Gülistân* ve *Bostân*'daki hikâyelere bakıldığında Sa'dî'nin iki defa evlendiği görülmektedir. İlk evliliği zorunlu bir evliliğdir. Frenklere esir düşmüş, para verip onu kurtaran Halep eşrafından birinin kızıyla evlenmiştir. İlk eşi huysuz ve kavgacı bir kadındır. Sa'dî bu eşinin fenalığından ve hayatı zehir etmesinden o kadar bizar olmuş ki onu cehenneme ve ateşin verdiği azaba benzetmiştir. Bu kadının özelliklerini Sa'dî şöyle ifade etmiştir;

br ĵalt mn rħmt آورد w be de đinar az ĵidm ĵlav ĵrd w ba ĵod be ĵlb brđ w dħťri ke ĵařt be nħaĵ mn der آورد be kaibn řd đinar. mđť br amđ bđħwĩ stize rwi naferman bwd zban đrazi ĵrdn ĵrdť w eřř mra mñĵř đařřn

zn bd der řray mrd nķo ĵm đrĩn ealmst đwzħ aw zĩnħar az ĵrĩn bd znħar w ĵna rbnna eđab alnar⁸

Halep eşrafından biri halime acıyıp on dinara beni zincirden kurtardı ve kendisiyle birlikte Halep'e götürdü. Yüz dinar mehirle kızına nikâhladı. Bir süre sonra kızı huysuz, kavgacı ve ĵirkef biri ĵıktı. Dil uzatıp bana hayatı zehir etmeye başladı.

İyi adamın evindeki fena kadın, bu âlemde bile onun cehennemidir.

Elaman kötü hanımdan, elaman! "Rabbimiz, bizi ateşin azabından korusun!"

barĩ zban řeđť đraz ĵrdde ĵmĩ ĵťť tw an nĩstĩ ke đdr mn řra az frnĵ baz ĵrĩđ ĵťťm bly mn anm ke be de đinar az ĵid frnĵm baz ĵrĩđ wbe řd đinar be đst tw ĵrdťar ĵrd

⁷ Muhammed Ali Fűrũĵĩ, *Gülistân-i Sa'dĩ*, (Tahran: Entesârât-i Koknũs, 1362) 124.

⁸ Fűrũĵĩ, *Gülistân-i Sa'dĩ*, 79.

شنیدم گوسپندی را بزرگی رهانید از دهان و دست گرگی
 شبانگه کارد در حلقش بمالید روان گوسپند از وی بنالید
 که از چنگال گرگم در ربودی چو دیدم عاقبت خود گرگ بودی⁹

Bir defasında yine kınamaya başlayıp şöyle dedi; Sen babamın Frenklerden satın aldığı herif değil misin? "Evet, on dinara Frenk zincirinden kurtarıp yüz dinara senin eline hapsettiği adamım ben" dedim.

Zengin birisinin bir koyunu kurdun ağzından kurtardığımı duydum.

Geceleyin boğazına bıçağı sürmeye başladı. Koyunun canı ondan yanmaya başladı.

"Beni kurdun pençesinden kurtardın ama bakıyorum da zaten kurtmuşsun sen" dedi.

İyi Eş/Kadın: Büyük mütefekirler gibi Sa'dî de eserlerinde iyi ve kötü kadın vasıflarını karşılaştırmıştır. Ona göre iyi kadın; itaatkâr, dindar, güzel yüzlü ve güzel sözlü olmalıdır. Ayrıca kederi dağıtmalı, ayıpları örtmeli, evi mamur etmeli, emaneti koruyup kollamalı ve eşini sevmelidir. Sa'dî'ye göre bu özellikleri taşıyan kadın, fakir eşini padişah yapar. Erkek böyle bir eşe sahip olduğu için günde beş kere şükretmelidir. Sa'dî'ye göre böyle dindar ve güzel ahlaklı bir kadın; güzel ve kötü ahlaklı bir kadından daha evladır. İyi kadın kalp huzurudur ama kötü kadından Allah'a sığınmalıdır.

زن خوب فرمانبر پارسا	کند مرد درویش را پادشا
برو پنج نوبت بزن بر درت	چو یاری موافق بود در برت
همه روز اگر غم خوری غم مدار	چو شب غمگسارت بود در کنار
کرا خانه آباد و همخوابه دوست	خدا را به رحمت نظر سوی اوست
چو مستور باشد زن و خوبروی	به دیدار او در بهشت است شوی
کسی بر گرفت از جهان کام دل	که یکدل بود با وی آرام دل
اگر پارسا باشد و خوش سخن	نگه در نکویی و زشتی مکن
زن خوش منش دل نشان تر که خوب	که آمیزگاری بپوشد عیوب
ببرد از پری چهره زشت خوی	زن دیو سیمای خوش طبع، گوی
چو حلوا خورد سرکه از دست شوی	نه حلوا خورد سرکه اندوده روی

⁹ Fürûgî, *Gülistân-i Sa'dî*, 79.

دلارام باشد زن نیک خواه ولیکن زن بد، خدایا پناه¹⁰

Allah'tan sakınan ve itaatkâr güzel bir kadın, yoksulu padişah yapar.

Dostum eğer yanında uygun bir yârin varsa, git kapında beş vakit nöbet çaldır.

Bütün gün sıkıntı çeksen de kederlenme, gece yanında dert ortağın oldukça korkma.

Evi mamur ve karısı dost olanlara, Allah rahmet nazariyle bakar.

Kadın hem iffetli ve hem de güzel yüzlüyse, erkek ona baktıkça cenneti yaşar.

Dünyada en talihli kimse, gönülleri bir ve kalbi sevgilisiyle birlikte olandır.

Dindar ve tatlı dilliyse kadın artık onun güzelliğine ve çirkinliğine bakma.

Güzel huylu kadın, güzel kadından daha caziptir. Çünkü güzel ahlâkı kusurlarını örter.

Çirkin yüzlü ve güzel huylu kadın kazandı ama peri yüzlü ve çirkin huylu kadın kaybetti.

İyi huylu kadının elindeki sirkeyi kocası helva gibi yer. Suratı sirke satan kadın helva da yemez.

Kocasının iyiliğini isteyen kadın gönlü teskin eder, ancak kötü kadından Allah korusun.

Kötü Eş/Kadın: Sa'dî bir kafeste bulunan kargayı kötü kadına ve papağanı iyi kadına benzetmektedir. Papağan, karganın kötü ses ve tavrından bir fırsatını bulup kafesten kaçmak istemektedir. Sa'dî kötü bir kadına tahammül etmek yerine dünyada avare olmayı tercih etmektedir. Ona göre kötü kadın aynı dar ayakkabı gibidir. Ayakkabısız yürümek dar ayakkabı giymekten evladır. Yolculuğun meşakkatine katlanmak her gün evde çatık kaşlı kötü bir kadınla dövüşmekten daha iyidir. Evinde kötü huylu bir kadın bulunan için sefere çıkmak bayramdır. Sa'dî'ye göre kötü huylu kadın kocasına bağırır, sürekli pazarda dolaşır, kocasının sözüne kulak vermez, cahil ve güvenilmezdir, emanette sahip çıkmaz, yabancıların yüzüne güler ve evde uslu durmaz daima hır gür çıkartır.

جو طوطی کلاغش بود هم نفس	غنیمت شمارد خلاص از قفس
سر اندر جهان نه به آوردگی	وگر نه بنه دل به بیچارگی
تهی پای رفتن به از کفش تنگ	بلای سفر به که در خانه جنگ
به زندان قاضی گرفتار به	که در خانه دیدن بر ابرو گره
سفر عید باشد بر آن کدخدای	که بانوی زشتش بود در سرای

¹⁰ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 326-27.

در خرمی بر سرایی ببند
چون زن راه بازار گیرد بزن
اگر زن ندارد سوی مرد گوش
زنی را که جهل است و ناراستی
چو در کیله یک جو امانت شکست
بر آن بنده حق نیکویی خواسته است
چو در روی بیگانه خندید زن
زن شوخ چون دست در قلیه کرد
چو بینی که زن پای بر جای نیست
گریز از کفش در دهان نهنگ
پیوشانش از چشم بیگانه روی

که بانگ زن از وی برآید بلند
وگرنه تو در خانه بنشین چو زن
سراویل کحلش در مرد پوش
بلا بر سر خود نه زن خواستی
از انبار گندم فرو شوی دست
که با او دل و دست زن راست است
دگر مرد گو لاف مردی مزین
برو گو بنه پنجه بر روی مرد
ثبات از خردمندی و رای نیست
که مردن به از زندگانی به ننگ
وگر نشنود چه زن آنگه چه شوی¹¹

Papağanla karga aynı kafese konulsa, papağan kafesten kaçmayı ganimet sayar.

Eşin fenaysa başıboş bir avare ol yahut otur, meşakkate katlan.

Yalınayak gezmek, dar ayakkabı giymekten daha iyidir. Evde kavga etmektense yol zahmeti daha iyidir.

Evde kaşlarını çatmış bir kadın görmedense, zindana girmek daha iyidir.

Evinde kötü huylu karısı olan adama yolculuk etmek bayram olur.

Bir evde kadının sesi yüksek çıkıyorsa, o evden hayır yok, mutluluk kapısını kapa.

Kadın çarşı pazar dolaşıyorsa uyar onu yoksa evde kadın gibi oturursun.

Kadın erkeğinin sözünü dinlemiyorsa, erkeğe kadının mavi şalvarını giydir.

Cahil ve kötü kadın alırsa, kadın değil, başına belâ almış olursun.

Kadın evdeki bir kile arpayı koruyamazsa, sen bir ambar dolusu buğdayı gözden çıkar.

Hanımının eli ve gönlü doğru olana Allah lütufta bulunmuştur.

Kadın yabancıнын yüzüne gülüyorsa, kocasına söyle artık erkeklikten bahsetmesin.

Küstah kadın tenceredeki yemeğe el uzatırsa, hep kocasının yüzünü kara çıkarır.

Kadın yerinde sabit durmuyor, sen de durma, artık sebat etmek akıl karı değildir.

Kafesten kaç, timsahın ağzına gir. Ölmek, namussuz yaşamaktan daha iyidir.

¹¹ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 327-28.

Yabancıların yanında karının yüzünü ört. Sözüünü dinlemezse, kocanın kadından ne farkı kalır?

İyi ve Kötü Kadın Hakkında: Sa'dî'ye göre iyi huylu ve güzel tabiatlı kadın devlettir ama uyumsuz ve uygunsuz çirkin kadını da terk etmek gerekir. Sa'dî kötü ahlaklı bir kadına esir düşen bir erkeğin eleştirilmemesini tavsiye etmektedir. Seher vakti eşe sarılıp yatmak için cefanın önem arz etmediğine işaret etmiştir.

زن خوب خوش طبع رنج است و بار	رها کن زن زشت ناسازگار
چه نغز آمد این یک سخن زان دوتن	که بودند سرگشته از دست زن
یکی گفت کس را زن بد مباد	دگر گفت زن در جهان خود مباد
کسی را که بینی گرفتار زن	مکن سعدیا طعنه بر وی مزین
تو هم جور بینی و بارش کشی	اگر یک سحر در کنارش کشی ¹²

İyi huylu güzel kadın devlettir. Uyumsuz çirkin kadını terk et.

Hanımlarının elinden çok sıkılmış olan iki kişi arasında şöyle güzel bir konuşma geçti;

Birisi; "Allah kimseye kötü kadın nasip etmesin", diğeri: "Dünyada kadın olmasın" dedi.

Sa'dî bir kimseyi karısına esir olmuş görürsen, sakın onu ayıplama.

Bir seher vakti ona sarılıp yatmak için sen de eziyet çekip zulme katlanıyorsun.

Kadının Huysuzluğuna Sabretmek: *Bostân'*daki bir hikayede kadının huysuzluğuna karşı sabır gösterilmesi gerektiği, bir kadının birçok güzel hasletine karşılık bir kusuru yüzünden ondan şekva etmenin uygun olmadığı beyan edilmiştir.

جوانی ز ناسازگاری جفت	بر پیرمردی بنالید و گفت
گران باری از دست این خصم چیر	چنان می‌برم کسیا سنگ زیر
به سختی بنه گفتش، ای خواجه، دل	کس از صبر کردن نگردد خجل
به شب سنگ بالایی ای خانه سوز	چرا سنگ زیرین نباشی به روز؟
چو از گلبنی دیده باشی خوشی	روا باشد از بار خارش کشی
درختی که پیوسته بارش خوری	تحمیل کن آنکه که خارش خوری ¹³

¹² Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 328.

¹³ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 328.

Bir delikanlı karısının huysuzluğunu şikâyet etmek için bir ihtiyarın yanına gidip dedi;

Beni hasmını ezen güçlü bir düşman gibi eziyor. Beni değirmenin alt taşı zannediyor.

İhtiyar ona: "Bu sıkıntıya katlan! Sabır sayesinde kimse mahcup olmaz,

Geceleri değirmenin üst taşı oluyorsun da gündüz niçin alt taşı olmuyorsun?

Daima meyvesini yediğin ağacın dikenini sana batınca tahammül etmelisin.

Bir Kadınla evlenmek: Sa'dî mizahi bir dille gönül eğlendirmek yerine, kişiye eşine kanaat etmesini tavsiye etmektedir. Ona göre güzel huylu kadın gonca gül gibidir. İyi huylu ve güzel ahlaklı bir kadınla yeni yetme bir cahili karşılaştırmanın akıldan uzak olduğunu belirtmiştir.

خرابت کند شاهد خانه کن	برو خانه آباد گردان به زن
نشاید هوس باختن با گلی	که هر بامدادش بود بلبلی
چو خود را به هر مجلسی شمع کرد	تو دیگر چو پروانه گردش مگرد
زن خوب خوش خوی آراسته	چه ماند به نادان نو خاسته؟
در او دم چو غنچه دمی از وفا	که از خنده افتد چو گل در قفا ¹⁴

Ev yıkan dilber seni mahveder. Evinin mamur olmasını istiyorsan evlen.

Her sabah başka bir bülbül bulunan bir güle heves etmek doğru değildir

Her meclise mum olan sevgilinin etrafında artık peroane gibi dönme.

İyi huyla bezenmiş bir kadın, hiç yeni yetme bir cahille benzer mi?

Kadın bir gonca gül gibidir. Yüzünde gül gibi tebessüm dökülür.

Kadının Kocasını Şikâyet etmesi: *Bostân*'da yeni evli bir gelin, mahallesinde güzel geçinen bir çifti örnek gösterip uyumlu olmayan kocasını bir ihtiyara şikâyet etmiştir. İhtiyar adam yeni geline sabır ve barışı tercih etmesini, eğer damat iyi huyluysa ona tahammül etmesini, kocası gibi birisini bulmak mümkün olmadıkça ondan yüz çevirmemesi gerektiğini aksi takdirde kendisine yazık edeceğini tavsiye etmiştir.

شکایت کند نوعروسی جوان	به پیری ز داماد نامهربان
که میسند چندین که با این پسر	به تلخی رود روزگارم بسر
کسانی که با ما در این منزلند	نبینم که چون من پریشان دلند
زن و مرد با هم چنان دوستند	که گویی دو مغز و یکی پوستند

¹⁴ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 330.

ندیدم در این مدت از شوی من که باری بخندید در روی من
 شنید این سخن پیر فرخنده فال سخندان بود مرد دیرینه سال
 یکی پاسخش داد شیرین و خوش که گر خوبروی است بارش بکش
 دریغ است روی از کسی تافتن که دیگر نشاید چنو یافتن
 چرا سرکشی زان که گر سرکشد به حرف وجودت قلم درکشد؟¹⁵

Yeni evli gelin, merhametsiz kocasını bir ihtiyara şikâyet ediyordu.

Bu çocukla yaşadığımı o kadar da hoş görme, günlerim çok mutsuz geçiyor.

Mahallemizde oturan kimseler, benim gibi perişan değiller.

Karı ve koca öyle birbirlerini seviyorlar ki bir kabukta iki badem içi gibidirler.

Bu evlilik süresince bir defa yüzüme güldüğünü görmedim.

Mübarek ihtiyar gelinin dediklerini dinledi. İhtiyar kişi bilge olur.

Tatlı konuşup ona güzel öğütler verdi. "Eğer güzel yüzlüyse kocana katlan" dedi.

Birine yüz çevirmek iyi değil çünkü belki onun gibisini bulmayacaksın.

İşyan etme sonra; "Beni hesaba katmadın" der çünkü ayrılınca defterinden siler seni.

Kadın ve Erkeği Kıyaslama: Sa'dî'nin eserlerinde birçok defa kadın ile erkek mukayese edilmiştir. Bazı beyitlerde kadının erkekten daha iyi olduğu vurgulanmıştır. Bazılarındaysa savaş meydanında kaçan korkak erkekler, kadınlara benzetilmiştir.

زن از مرد موذی به بسیار به سگ از مردم مردم آزار به¹⁶

Kadın kötü erkekten çok daha iyidir. Köpek insanı rencide eden insandan daha evladır.

مرد بی مروت زن است و عابد با طمع رهزن¹⁷

Mürüvetsiz erkek, kadın gibidir. Hırslı dindar hayduttur.

آورده اند که سپاه دشمن بسیار بود و اینان اندک جماعتی آهنگ گریز کردند پسر نعره زد و گفت ای مردان بکوشید یا جامه زنان بپوشید.¹⁸

Anlatılanlara göre düşman askeri çok, onlarsa sayıca azdı. Bir grup asker kaçmaya kalkınca oğlan bağırmağa başladı; "Ey yiğitler ya erkek gibi dövüşün ya da kadın elbisesi giyin" dedi.

¹⁵ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 219.

¹⁶ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 134.

¹⁷ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Sa'dî*, 294.

¹⁸ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Sa'dî*, 114.

Sa'dî'ye göre kadınlar savaş meydanından kaçan varlıklardır. O yüzden savaş meydanında kaçan erkeklerin kadınlardan farklı olmadığı ifade edilmiştir.

مخنت به از مرد شمشیر زن که روز وغا سر بتابد چو زن
چه خوش گفت گرگین به فرزند خویش چو قربان پیکار بربست و کیش
اگر چون زنان جست خواهی گریز مرو آب مردان جنگی مریز¹⁹

Savaşçı, kadın gibi savaş zamanı kaçarsa eğer, ahlaksız çocuklar ondan daha üstündür.

Gurgîn okunu ve yayını kuşanıp savaşa giderken oğluna ne güzel demiş;

Eğer kadın gibi kaçacaksan, gitme. Savaş erlerinin şerefini lekeleme.

Sa'dî kadınla erkekleri karşılaştırıp erkeklerin yatarken bile zırhlarını çıkarmadıklarını ama kadınların yatarken üstü açık yatıklarını beyan etmiştir. Ona göre yatak sadece kadınlarıdır, erkekler daima çadırda beklemekle vazifelidirler.

زده پوش خسبند مرد اوژنان که بستر بود خوابگاه زنان
به خیمه درون مرد شمشیر زن برهنه نخسبد چو در خانه زن²⁰

Savaşçılar zırhlarıyla birlikte yatarlar çünkü yatakta ancak kadınlar yatarlar.

Cesur savaşçı çadırda silahsız yatmaz, evin içinde üstü açık yatan kadın gibi uyumaz.

Bostân'da ipekli elbise giymek kadına has olup erkek ve erkeklığe uygun görülmemiştir.

چو همچون زنان حله در تن کنم به مردی کجا دفع دشمن کنم؟²¹

Kadınlar gibi ipekli elbiseler giyersem, bir erkek gibi düşmanın üstesinden nasıl gelirim?

Sa'dî'ye göre kalem oynatmak ve kılıç sallamak erkeklere ait bir sıfattır. Erkeklik kadınlara yaraşmaz ama çalgıcılık kadınlara özgüdür.

قلم زن نکودار و شمشیر زن نه مطرب که مردی نیاید زن²²

Kadın gibi olan çalgıcıları değil, savaşçılarla kalem ehli kimseleri koru.

¹⁹ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 152.

²⁰ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 153.

²¹ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 91.

²² Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 153.

Bostân' da şefkatsizlik ve merhametsizlik kadınların sıfatlarından biri olarak zikredilmiştir. Sa'dî'ye göre herkes az çok ahiret hayatı için çaba göstermeli çünkü eşi ve çocuğundan beklediği merhameti asla bulamayacaktır.

تو با خود ببر توشه خویشتن که شفقت نیاید ز فرزند و زن²³

Ahirette giderken azığını kendinle birlikte götür çünkü çocuğun ve karın sana acımaz.

Gülîstân' da kadınlarla meşveret edilmesi uygun görülmemektedir;

مشورت با زنان تباهست و سخاوت با مفسدان گناه²⁴

Kadınlarla meşveret etmek anlamsız ve karaktersizlere cömertlik etmek günahdır.

*Bostân'*daki bir hikâyede bir kadının mertliği, akıllılığı ve olgunluğu ifade edilmiş ve bu kadının kocasıyla konuştuğu veya meşveret ettiği belirtilmiştir. Aslında bu kadına ait olduğu söylenen sıfatların erkeklere ait olduğu vurgulanmıştır;

یکی طفل دندان برآورده بود پدر سر به فکر فرو برده بود
که من نان و برگ از کجا آرمش؟ مروت نباشد که بگذارمش
چو بیچاره گفت این سخن، پیش جفت نگر تا زن او را چه مردانه گفت
مخور هول ابلیس تا جان دهد همان کس که دندان دهد نان دهد²⁵

Bir çocuğun yeni dişleri çıkmıştı. Babası kara kara düşünüyordu.

"Ekmek ve yemeğini nereden getireceğim, terk etsem uygun olmaz" diyordu.

Biçare adam, karısına bunları söyleyince, bak karısı ona erkek gibi ne dedi;

"Şeytandan korkma ona can ve diş veren ekmek de verir."

Sa'dî, *Bostân'*daki başka bir hikâyede akıllı bir kadının cahil bir kocaya nasıl öğüt verdiğini beyan etmiştir;

به دهقان نادان چه خوش گفت زن به دانش سخن گوی یا دم مزن
مگوی آنچه طاقت نداری شنود که جو کشته گندم نخواهی درود²⁶

Cahil köylüye karısı ne güzel demiş; "Ya bilerek konuş ya da sus"

İşitmeye katlanamayacağım sözü söyleme, arpa ekersen tarlaya buğday biçmezsın.

²³ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 159.

²⁴ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Sa'dî*, 288.

²⁵ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 304.

²⁶ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 313.

Sa'dî ibadet ehli ve dindar kadınların ibadet ehli olmayan erkekleri geçeceklerini ve kadınların özel hallerine binaen her ay ibadetten el çekmelerine rağmen yine de erkeklerden üstün olduğunu ifade etmiştir. Ona göre ibadet noktasında kadından aşağı olan erkeğin erkek gibi konuşması hoş değildir.

ز مردان ناپارسا بگذرند	زنانی که طاعت به رغبت برند
که باشد زنان را قبول از تو بیش؟	تو را شرم ناید ز مردی خویش
ز طاعت بدارند گاه دست	زنان را به عذری معین که هست
رو ای کم ز زن، لاف مردی مزین	تو بی عذر یک سو نشینی چو زن
بین تا چه گفتند پیشینیان	مرا خود مبین ای عجب در میان
چه مردی بود کز زنی کم بود؟ ²⁷	چو از راستی بگذری خم بود

İstekle ibadet eden kadınlar, günahkâr erkekleri geçecekler.

Kadınlar senden daha çok kabul görünce erkeğinden utanmayacak mısın?

Kadınların herkesçe bilinen özürleri vardır o yüzden bazen ibadet etmezler.

Senin özürün yok ama kadın gibi oturuyorsun, kadından bile aşağısın, erkek gibi konuşma.

Söylediklerime kulak asmayabilirsin ama bak öncekiler ne demişler;

Doğrudan uzaklaşırsan eğri yola saparsın. Kadından aşağı olan erkek nasıl bir erkektir.

Kadının Rızası ve Nazarı: Sa'dî'ye göre karı ve kocayı birbirine bağlayan en önemli rabıta cinselliktir. Kadının erkeğinden tatmin olmadığı zaman evde kavga çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca Sa'dî asla ihtiyar bir erkekle genç bir kadının evlenmesini tasvip etmemektedir. Ona göre okla vurulmak bir ihtiyarla evlenmekten daha evladır.

زن که از بر مرد بی رضا برخیزد بس فتنه و جنگ از آن سرا برخیزد²⁸

Kadın erkeğinden tatmin olmasa, o evde çok fitne ve gürültü çıkar.

زن جوان را اگر تیری در پهلو نشیند به که پیری²⁹

Genç kadının sinesine bir okun saplanması, bir ihtiyarın oturmasından evladır.

Herkesle Takılan Kadın: Sa'dî, *Bostân'* da sürekli başkalarıyla takılan bir kadına gönül bağlamanın uygun olmadığını ifade etmiştir;

²⁷ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 368.

²⁸ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sa'dî*, 249.

²⁹ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sa'dî*, 249.

نه لایق بود عیش با دلبری که هر بامدادش بود شوهری³⁰

Her gece başka birisiyle takılan bir dilbere gönül vermek uygun değildir.

Görünüşe Önem Veren Kadın: Sa'dî, *Gülistân*'da sadece beyaz saçını siyaha boyamakla gençleştiğini sanan bir kadına sırtındaki kamburu hatırlatmıştır;

پیر زنی موی سیاه کرده بود گفتم ای مامک دیرینه روز

موی به تلبیس سیاه کرده گیر راست نخواهد شدن این پشت کوز³¹

İhtiyar bir kadın saçını siyaha boyamıştı. Ona dedim; Ey koca karı;

Saçını siyaha boyadın ama şu kambur sırtın nasıl düzelecek?

Güzel Yüzlü Kadın: Sa'dî iyi huylu ve temiz kalpli bir kadının ziynet eşyası olmasa bile ondan bir şeyin eksilmediğini belirtmiştir;

خاتون خوب صورت پاکیزه روی را نقش و نگار و خاتم پیروزه گو مباش³²

Güzel yüzlü ve temiz kalpli kadının süsü, hilesi ve firuze yüzüğü olmasa da olur.

Sonuç

Sa'dî özellikle *Bostân* ve *Gülistân* adlı eserlerinde kadınlardan çokça bahsetmektedir. Bu bahisler sayesinde o dönemde evde ve toplumda kadına bakış açısı hakkında bilgi sahibi olunabilir. Sa'dî'nin eserlerinde kadın biraz arka plandadır. Ön planda olan erkektir. Sa'dî kadını; iyi kadın ve kötü kadın olarak iki gruba ayırmış, kadınların yeri ve görevleri hakkında hem olumlu hem de olumsuz özellikler ifade etmiştir. Ona göre kadın ve erkek toplumu oluşturan, birbirine ihtiyaç duyan, birbirinden ayrılmayan iki parçadır. Sa'dî kimi zaman kadınları erkeklerden daha üstün görmüş, kimi zaman da onların zaaf ve kusurlu yönlerine işaret etmiştir. O dönemde erkeği üstün gören kanaate rağmen Sa'dî'nin eserlerinde kadına karşı cinsiyetçi bir yaklaşım görülmemektedir. Sa'dî'ye göre evdeki kadın sevimli, cana yakın ve kavgacı değilse o ev cennet misaldir. Sa'dî'nin eserlerinde bedenen güçlü olan kimseler erkeklerdir, Kadınlar zayıf ve nazenindir. Sa'dî şefkat kahramanı, insanın birinci üstadı ve çocuğu için her türlü meşakkati çeken anneyi incitmeyi hoş görmemektedir.

³⁰ Hazâilî, *Şerh-i Bûstân*, 129.

³¹ Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sa'dî*, 252.

³² Sa'dî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sa'dî*, 176.

Kaynakça

- Çiftçi, Hasan. *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Dehkânî, Alî- Selîmî, Fâtîme- Zâr'î, Rekîh. *Berresî-yi Tatbîkî-yi Sîmâ-yi Zen Der Şi'r-i Mütenebî ve Sa'dî, Zen ve Mutâla'ât-i Hânvâde*. Tahran: y.y., 1389.
- Fürûgî, Muhammed Ali. *Gülistân-i Sa'dî*. Tahran: Entesârât-i Koknûs, 1362.
- Hazâilî, Muhammed. *Şerh-i Bûstân*. Tahran: Entesârât-i Câvîdân, 1353.
- Kadîver, Cemîle. "Zen Ez Nigâh-i Sa'dî (Der Bûstân ve Gülistân)". *Meccele-i Zebân ve Edebiyât-i Fârsî-yi Dânişgâh-i Sîstân ve Belûçitân* (1386), 93-95.
- Kazâî, Hâdî. *Zindegînâme-i Şâirân ve Nivîsendegân ez Rûdekî tâ Devletâbâdî*. Tahran: Entesârât-i Behzâd, 1386.
- Perest, Hamîd Yezdân. *Âteş-i Pârsî*. 1 Cilt. Tahran: Entesârât-i İtlâ'ât, 1393.
- Sa'dî-i Şîrâzî. *Külliyât-i Sa'dî*. nşr. Muhammed Alî Fürûgî. Tahran: Müessesesi Matbû'ât-i 'İlmî, 1345.
- Safâ, Zebîhullâh. *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*. 3 Cilt. Tahran: Entesârât-i Firdevs, 1369.
- Zemânî, Kerîm. *Mînâger-i Işk*, Tahran: Neşr-i Ney, 1392.